

Попенко Я. В. Деятельность дипломатической миссии УНР во Франции (январь – июнь 1920 г.)

Статья посвящена деятельности украинской дипломатической миссии УНР во Франции в январе-июне 1920 г. В статье рассмотрены основные акции украинской дипломатии в Париже, проанализированы основные этапы переговоров между представителями Украины и французскими политиками, выявлены основные причины непризнания Францией государственной суверенности УНР.

Ключевые слова: Украинская Народная Республика, правительство Директории, дипломатическая миссия, военно-политический союз, Французская Республика, переговорный процесс.

Popenko Ya. V. The activity of legation of UNR in France (January – June in 1920)

The article is devoted activity of legation of UNR in French Republic in January-June in 1920. In a period existence of government of Directory 1920 became critical in ukrainian-french intergovernmental mutual relations. The first half in 1920 gave the diplomats of UNR in France certain hopes on achievement of the real relations between Ukraine and French Republic. Legation of UNR carried out the row of political steps for achievement of positive result. In the article the analysed activity of legation of UNR, character of negotiations with the French politicians, actions of anti-ukrainian forces and others like that.

Key words: UNR, government of Directory, French Republic, legation, the Entente, Polish Republic, ukrainian-polish military-political agreement.

УДК 94:35.072.6(477.6/7)“1920/1923”

М. О. Носик

**ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ГІЛКИ ОРГАНІВ КОНТРОЛЮ
НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (1920–1923 РР.)**

Висвітлюється початковий етап діяльності органів державного контролю на Півдні України. Також у статті висвітлюються специфічні риси, котрі яскраво характеризують особливості становлення та діяльності органів Робітничо-селянської інспекції на Одещині, Миколаївщині та Херсонщині до їх об'єднання з партійною гілкою органів контролю. Увага акцентується на специфіці взаємин південноукраїнських органів контролю з політичним центром і місцевими відомчо-галузевими інспекціями. Вперше до наукового обігу вводяться дані про чисельність та структурну організацію регіональних органів контролю вказаного періоду на Південі України.

Ключові слова: державний контроль, Робітничо-селянська інспекція, спеціалізовані інспекції, Чорноморська РСІ, Південна округна РСІ шляхів сполучення, Миколаївська повірочна інспекція, Бюро скарг і заяв.

Південноукраїнський регіон завжди був одним з провідних промислово-економічних, сільськогосподарських, торгівельних, політичних та культурних центрів України, а також відігравав роль важливого транзитно-транспортного вузла, “вікна” до Європи та світу. До того ж на Півдні України знаходилася розгалужена водно-транспортна система, що пов'язувала причорноморські порти з внутрішніми промисловими та сільськогосподарськими районами Радянської України.

У роки національно-визвольних змагань Південна Україна була одним з основних центрів боротьби між декількома військово-політичними блоками й угрупованнями. Одразу ж після появи нового типу держави – країни Рад, відбувся процес формування радянських органів контролю, котрі займалися інспекційно-ревізійною та контрольно-перевірочною діяльністю. Необхідність створення радянських органів контролю постала через постійну бюрократизацію державного управлінського апарату, який протягом 1918-1921 рр. злився з партапаратом [1, с.66-67]. До того ж новий комуністичний режим не користувався особливою популярністю серед місцевого населення і не мав міцної соціальної бази. Крім того на теренах Південної України панували хаос, децентралізація влади, отаманщина, широкого розповсюдження дістав селянсько-повстанський рух [2, с.25-26, 33-34].

Наслідком такої складної ситуації стало створення у відповідності з ідеями В.І. Леніна нового типу радянських органів контролю – Робітничо-селянської інспекції (далі – РСІ, Робсельінс), головним завданням якої був нагляд за державотворчими процесами, за формуванням владних структур, фінансово-матеріальною діяльністю, обліком та звітністю різноманітних державних органів і структур, а також дії з недопущення децентралізаторських процесів в межах Радянської України [3, с.25-26]. Часовий проміжок 1920-1923 рр. став початковим етапом формування державної гілки радянських органів контролю – Робітничо-селянської інспекції (до її об'єднання з органами партійного контролю – з Центральною контрольною комісією (ЦКК КП(б)У) на теренах сучасних Одещини, Миколаївщини та Херсонщини.

Питання, пов'язані з висвітленням початкового етапу формування і діяльності органів Робсельінсу Української СРР на Півдні України, не піднімалися ні у радянській, ні у сучасній українській історіографії. Радянська історична наука торкалася тільки тих питань, які стосувалися розбудови і функціонування розгалуженої системи радянських органів контролю – РСІ, проте лише в межах РСФРР, тоді як про органи РСІ Радянської України не згадували взагалі. Вперше такого роду аналіз був наведений у роботах тогочасного діяча органів РСІ Радянської України А. Ротта [4] та радянських істориків К.В. Гусева [5] та О.І. Коняєва [6]. Лише такі представники радянської історичної науки, як О.І. Чугунов [7], Н.О. Воскресенська

[8], та Л.Л. Потарикіна [9; 10], а також правознавець Л.Н. Маймескулов [11], займалися висвітленням питання формування українських контрольних органів РСІ періоду їхнього становлення, проте не зачіпали південноукраїнської проблематики. Інший же радянський дослідник, Н.Ф. Карпенко [12], займався дослідженням деяких регіональних аспектів контрольно-ревізійної та інспекційної роботи органів РСІ Катеринославщини зазначеного періоду, однак його дослідження не мало зв'язку з іншими регіонами Південної України – з Одещиною, Миколаївщиною, Херсонщиною та Запоріжжям.

Сучасні ж українські дослідники О.П. Рабенчук [13], Ю.І. Кисіль [14], Г.Ю. Каніщев [15], Г.М. Перепилиця та О.В. Демешко [16], у своїх роботах тільки поверхово аналізували процес становлення органів РСІ в межах Радянської України, аналізуючи лише питання, пов'язані з формуванням законодавчої бази функціонування державної гілки органів контролю, з особливостями тогочасного документообігу, з роботою радянських контрольних установ у різних сферах суспільно-державного життя, а також за конкретними проблемами (контроль за культурною сферою життя Радянської України, робота з покращення держaparату, боротьба з бюрократизмом).

Тому, через відсутність будь-яких комплексних чи вузькоспеціалізованих досліджень щодо питання формування і функціонування органів РСІ в межах Одещини, Миколаївщини та Херсонщини у вітчизняній історіографії дане дослідження є науково-актуальним.

Процес розбудови в межах Української СРР державної гілки органів контролю розпочався 25 лютого 1920 р., коли було створено Всеукраїнську Робітничо-селянську інспекцію (далі – ВУРСІ). Вже 13-21 квітня того ж року, згідно з рішеннями I Всеукраїнського з'їзду РСІ, була визначена структура центральних і місцевих органів ВУРСІ [17, с.6]. Структурно всі губернські відділення РСІ (далі – губ. РСІ) склалися з Управління справами, Секретаріату, відділу масових обстежень, Бюро скарг і заяв (далі – БСЗ), філії якого функціонували при всіх повітових і волосних РСІ, губ. НК та при військових РСІ РСЧА, а також чотирьох секцій: 1) фінансово-економічної (керувала роботою Фінансової, Земельної та Житлової інспекцій); 2) культурно-просвітницької (керувала роботою Інспекції з просвітництва, Інспекції праці та Інспекції з охорони праці); 3) адміністративно-військової (керувала роботою Адміністративної та Військової інспекцій, а також спрямовувала контрольно-ревізійну та інспекційну діяльність губернських органів ВУНК, НКВС, НКЮ та поштово-телеграфних органів) [18, арк.16]; 4) народногосподарської (керувала роботою Народногосподарської, Комунальної, Лісозаготівельної, Постачальної, Продовольчої, Соціального забезпечення, Гірничопромислової та Транспортної інспекцій, а також Інспекції губернського представництва ВУРНГ) [19, арк.37]. Керівними органами губ. РСІ були Вузька та Широка колегії, до складу яких входили представники не лише-тільки органів РСІ, але і губвиконкому, губпарткому, профспілок тощо [20, арк.21-22].

Продовженням розширення “автономно-самостійницького” статусу ВУРСІ стало ухвалення у травні 1920 р. IV Всеукраїнським з'їздом Рад рішення про створення самостійний НК ВУРСІ, очолив який М.О. Скрипник [21, арк.56].

У Північному Причорномор'ї процес розбудови місцевих установ Робсельнсу розпочався на завершальному етапі громадянської війни. В межах вказаної території вже у 1920 р. було відновлено губернсько-повітовий адміністративно-територіальний поділ, на якому була побудована вся система місцевих органів РСІ. Так, 28 січня 1920 р., відповідно до постанови Всеукрревкому, у складі УСРР було створено Одеської губернії, котра увібрала у себе території не лише Одещини, але частково також й Миколаївщину та Херсонщину [22, с.15]. Відразу після цього розпочалася розбудова регіональних губернсько-повітових відділень РСІ.

На теренах же Херсонщини та Миколаївщини процес розбудови регіональних відділень РСІ затягнувся до середини літа 1920 р., тому що лише 30 липня, згідно з постановою ВУЦВК, там були створені Миколаївська (до її складу входили всі повіти Миколаївщини та Херсонщини) та Олександрівська (з березня 1921 р. – Запорізька) губернії (до її складу окрім Запорізького краю увійшов Генічеський повіт) [23, арк.5].

Тому специфікою структурно-штатної побудови органів РСІ Херсонщини було те, що через нетривале існування Херсонської губернії (з 10 травня 1919 р. і до 8 липня 1920 р.) і вищевказані особливості адміністративно-територіального реформування, місцеві установи РСІ були перепідпорядковані миколаївським та запорізьким органам Робсельнсу [24, с.43]. В межах Миколаївської та Олександрівської губерній централізація контрольно-ревізійної та інспекційної роботи завершилася лише 1 грудня 1920 р., коли за наказом НК РСІ Української СРР були створені місцеві губ. РСІ [18, арк.16].

Слід також зауважити, що на Півдні України функціонувала велика кількість галузевих та відомчих спеціалізованих інспекцій РСІ (Гірничопромислова, Транспортна, Санітарна тощо), хоча, наприклад, на Одещині та Запоріжжі їх функції виконували місцеві губ. РСІ [19, арк.122].

Через складну фінансову ситуацію Одеська губ. РСІ, на утриманні якої у 1920 р. знаходилися губернські Військова та залізнична інспекції, а також 50 гуртків сприяння РСІ та п'ять повітових РСІ (Одеська, Балтська, Тираспольська, Вознесенська та Первомайська), не мала змоги утримувати весь штат своїх співробітників, кількість яких перевищувала 1 тис. осіб [21, арк.79]. Проте в умовах громадянської війни, під керівництвом тодішніх голів Одеського губ. РСІ Золотарьова*, Петропавлівського* та Соколова*, певна кількість контролерів щомісяця направлялася на посилення контрольних установ Південно-Західного фронту [21, арк.140, 148, 158].

Вже після знищення врангелівських сил у Криму навесні та влітку 1921 р. була остаточно налагоджена контрольно-ревізійна діяльність органів РСІ Одещини. З весни того ж року в Одесі почала функціонувати Чорноморська РСІ (далі – ЧМРСІ), котра підпорядковувалася безпосередньо Одеській губ. РСІ (до штатів

останньої на той час входило понад 1200 інспекторів, що сильно перевищувало реальні потреби мирного часу і стало причиною початку масового скорочення кадрів, перш за все за рахунок представників "класово ворожих елементів").

У 1921 р. Одеську губ. РСІ очолювали Слинько*, Макотинський*, Ляпін* та Гладовський*. Останній у грудні 1921 р., з метою зменшення витрат на утримання апарату губ. РСІ Одещини, провів реформування місцевих органів РСІ шляхом об'єднання Вузької та Широкої колегій у "єдину" колегію губ. РСІ та перетворив губ. Військову РСІ на адміністративно-військову секцію губ. РСІ. Також він розформував ЧМРСІ й перевів її співробітників до складу Чорноморської транспортної РСІ, яка мала статус відділу губ. РСІ [25, арк.11-99]. Такі заходи призвели до того, що вже у лютому 1922 р. штати Одеської губ. РСІ були скорочені до 135 інспекторів, з яких лише 25 працювало у п'яти повітових РСІ. До весни кількість працівників РСІ краю скоротили ще на 48 осіб [26, арк.11-99]. Для підготовки кваліфікованих інспекційних кадрів при апараті губ. РСІ в м. Одесі були створені 3-місячні спеціалізовані курси – Червоні курси РСІ, на яких підвищували свою кваліфікацію всі співробітники РСІ Одещини та сусідніх регіонів) [27, арк.8].

Як вже згадувалося, наприкінці 1921-поч. 1922 рр. РСІ Одещини почала відчувати гостру фінансову кризу, котра викликала значне скорочення чисельності контрольно-ревізійних штатів до 100 працівників [28, арк.2]. При цьому кадровий склад губ. РСІ через економічну вагу Одеського краю залишався одним з найбільших в УСРР. Тому на користь Одеської губ. РСІ Харків щорічно перераховував 19 млн. 500 тис. крб., тоді як сусідні губ. РСІ щороку отримували: Запорізька – всього-лише 5 млн. 760 тис. крб., Миколаївська – 13 млн. крб., а Катеринославська губ. РСІ – 11 млн. 700 тис. крб. на рік [29, арк.209].

Також слід акцентувати увагу на тому, що з 1921 р. і до середини 1923 р. на території Одеської губернії функціонувала Південна окружна РСІ Шляхів сполучення (далі – ПОРСІШС), котра безпосередньо підпорядковувалася НК РСІ РСФРР. Влітку ж 1923 р., у відповідності з угодою між НК РСІ РСФРР та НК Робітничо-селянського Державного контролю УСРР ПОРСІШС, як й інші спеціалізовані РСІ, було організовані та фінансово перепідпорядковано Харкову. Завдяки цьому ПОРСІШС увійшла до складу Одеської губ. РСІ на правах відділу з контролю губернських шляхів сполучення [30, арк.1-11]. Протягом 1921-сер. 1923 рр. ПОРСІШС займалася контролем найважливіших залізничних та річково-водних шляхів сполучення загальносоюзного значення, а також перевіркою соціально-економічного становища працівників підприємств і установ шляхів сполучення Південної України. ПОРСІШС тримала під своїм контролем всю систему шляхів сполучення й найважливіших транспортних вузлів Одещини та Миколаївщини завдяки діяльності розгалуженої системи своїх місцевих органів: Одеського відділення ПОРСІШС, РСІ Південної залізниці, РСІ Південно-Західної залізниці та Дніпро-Бугської Водотранспортної РСІ [31, арк.1-11].

Свої особливості спостерігалися і у процесі розбудови органів РСІ Миколаївщини (очолював Миколаївську губ. РСІ у 1920 р. колишній голова Одеської губ. РСІ Макотинський*), оскільки в межах однойменної губернії діяла ціла низка спеціалізованих інспекцій РСІ. Ще восени 1920 р. в м. Миколаєві було організовано головний штаб військової інспекції КВО. Оскільки Миколаїв був портовим центром і важливим транспортним вузлом, там діяла, так само, як і на Одещині, ЧМРСІ (справами військово-морського флоту в цьому регіоні займалася Чорноморська Військово-морська РСІ (ЧВМРСІ), котра мала автономний статус і могла лише співпрацювати з ЧМРСІ). Миколаївська ЧМРСІ, на відміну від Одеської, підпорядковувалася безпосередньо Москві (під її контролем знаходилося все радянське судноплавство у Азовському та Чорному морях, а також порти Північного Причорномор'я, Приазов'я, Криму та Закавказзя), що викликало постійні суперечки між керівництвом губ. РСІ та ЧМРСІ (через функціонування при Миколаївському губ. РСІ власного відділу з контролю за судноплавством – Чорноморської інспекції). Окрім цього Миколаївська губ. РСІ займалася безпосереднім контролем Південно-західної залізниці, для чого було встановлено контакти з РСІ Південно-Західної залізниці та ПОРСІШС [32, арк.3-23].

В межах Миколаївської губернії у 1920-поч. 1922 рр., на відміну від Запоріжжя, де через фінансову кризу, окрім власне губ. РСІ, не діяло жодної повітової РСІ, функціонувало чотири повітових РСІ: Миколаївська, Херсонська, Дніпровська та Єлисаветградська [33, арк.53]. Через промислово-економічні особливості регіону (в межах губернії знаходився Єлисаветградський район буровугільної промисловості) в Миколаївській губернії функціонували спеціалізовані Єлисаветградська районна Гірничопромислова й Паливна РСІ, котрі проводили ревізійно-інспекційний огляд роботи підприємств буровугільної промисловості Єлисаветградського району Миколаївщини (при цьому вони входили до штатного розкладу губ. РСІ і нею ж фінансувалися). Загалом же в межах губернії у 1921-поч. 1922 рр. діяло 12 різноманітних промислових спеціалізованих інспекцій (будівельні, паливні, гірничопромислові, торгівельні тощо), котрі звітувалися перед відповідними повітовими та губ. РСІ [34, арк.2, 16]. Також за участі губернського та повітових РСІ, а особливо їх голови Алімова* [35, арк.40], було організовано 18 гуртків сприяння РСІ, до складу яких входило 70 осіб [32, арк.24-33]. Наприкінці 1921-поч. 1922 рр. кадровими співробітниками Миколаївської губ. РСІ були 230 інспекторів, включно з повітовими та районними РСІ, але без врахування працівників волосних РСІ [34, арк.11].

В березні 1922 р., за ініціативи нового голови Миколаївської губ. РСІ О. Єлісаєва, при управлінні губ. РСІ було створено Миколаївську губернську повірочну інспекцію (далі – МГПІ). Метою її роботи було збереження єдності та узгодженості використання і застосування в межах всієї губернії мір і вагів, здійснення загального нагляду за зберіганням точних зразків фунта, мір сипучих, рідких та метричних тіл у промисловому виробництві та торгівлі. Наявність МГПІ досить сильно вирізняла органи РСІ Миколаївщини з-поміж інших установ РСІ Радянської України того часу.

У положенні “Про Миколаївську губернську повірочну інспекцію” вказувалося, що МГПІ була підзвітною Миколаївській губ. РСІ установою і мала статус самостійного відділу губ. РСІ. Керівництво і штати МГПІ призначалися і затверджувалися головою губ. РСІ, а її персонал, котрий складався з шістьох фахівців-експертів, не мав права проводити будь-які заходи інспекційно-ревізійного характеру, оскільки робота мала перевірочний характер і полягала у експертизі мір та вагів при стаціонарних майстернях мір і вагів. Після закінчення перевірки виносилися обов'язкові для всіх рішення, котрі вступали в законну силу після затвердження їх губ. РСІ та губвиконкомом [34, арк.17, 18 зв.]. У випадку, якщо у підзвітних торгівельно-промислових чи сільськогосподарських підприємств були виявлені незаконні зразки мір і вагів – підробки, їх власники підлягали судово-слідчому переслідуванню з боку органів міліції, прокуратури та суду або ж повинні були сплатити великий штраф, тоді як самі “підробки” вилучалися МГПІ і підлягали подальшому знищенню [34, арк.21 зв.-22].

Всього в межах губернії, окрім МГПІ, функціонували також Єлисаветградська, Херсонська та Дніпровська повітові повірочні інспекції (Миколаївський повіт входив до юрисдикції самої МГПІ). Працювало у органах МГПІ Миколаївщини 18 осіб, котрі мали спеціальну освіту, статус держслужбовців, пройшли при губ. РСІ спеціальні курси і склали іспит на профпридатність [34, арк.18].

Проте роль і місце регіональних органів РСІ на Півдні України значно змінилися, коли 1 січня 1922 р., згідно з рішеннями НК РСІ УСРР, всі губернські, повітові та волосні РСІ були ліквідовані, а замість них було створено інститут губернських, повітових та волосних уповноважених РСІ (фактично ж повітові РСІ залишилися у тому ж вигляді і були підзвітні губ. уповноваженому РСІ, тоді як волосні РСІ були ліквідовані). Дана реорганізація була викликана загальнодержавною політикою 50%-го скорочення штатів у всіх партійно-державних установах Української СРР [20, арк.21]. В рамках даного реформування також були ліквідовані всі місцеві спеціалізовані гірничо-промислові, паливні, будівельні, торгівельні та інші інспекції, підзвітні губернським та повітовим РСІ [36, с.4].

У зв'язку з цим всі губ. уповноважені РСІ на Півдні України були значно обмежені у правах і повноваженнях, тому що відтепер вони могли приймати від населення скарги і заяви (через БСЗ), проводити попередні та наступні ревізії всіх державних установ і організацій, а також отримувати повну інформацію щодо роботи органів місцевої влади. Вони обов'язково звітувалися перед НК РСІ УСРР і приймали звіти від повітових уповноважених РСІ [37, арк.10].

Уповноважені ж повітових РСІ займалися прийомом скарг і заяв, котрі потім надсилали до БСЗ губ. РСІ, приймали участь у роботі повітових виконкомів та комісій по боротьбі з голодом, слідували за станом ділової звітності всіх радянських владних установ, здійснювали разом з профспілками та повітовими гуртками “легкої кавалерії” ЛКСМУ фактичний контроль підзвітних органів і підприємств, а також контролювали виконання постанов і розпоряджень вищих партійно-державних органів повітовими владними установами [37, арк.69].

На рівні сільських органів влади було організовано інститут волосних уповноважених РСІ, на плечі котрих відтепер лягав тягар управління всіма сільськими гуртками сприяння РСІ. Волосні уповноважені РСІ були безпосередньо пов'язані з КНС, оскільки вважалися їх співробітниками і фінансувалися також ними (звітувалися перед повітовими РСІ, виконуючи при цьому всі їх розпорядження контрольно-ревізійного характеру) [26, арк.53]. Реально уповноважені вол. РСІ були єдиними працівниками РСІ у волості, вони ж організовували роботу місцевого філіалу БСЗ і за це отримували зарплатню як посадові особи волосних КНС [19, арк.119-120], через що до штатно-кадрового розкладу українських органів Робсельінсу не входили.

Штатний розклад українських органів РСІ на поч. 1922 р. був значно скорочений як на центральному, так і на місцевому рівнях. Відтепер було чітко уніфіковано всі штатні одиниці РСІ центрального, губернського та повітового рівнів. При апараті НК РСІ УСРР налічувалося 955 співробітників, а при 12 губ. РСІ – 820 співробітників (з них при Одеській губ. РСІ – 100; при Катеринославській губ. РСІ – 80; а при Запорізькій та Миколаївській губ. РСІ – по 50) [28, арк.2].

Окрім цього на українських теренах функціонувало 90 повітових уповноважених РСІ 1-3 розрядів, в лавах котрих працювало 225 інспекторів. На Півдні України функціонувало 19 повітових уповноважених РСІ, з яких п'ять мали 1-й розряд (Криворізький, Єлисаветградський, Херсонський, Бердянський та Мелітопольський), що вказувало на загальнодержавну значимість цих повітів, оскільки в кожному з них знаходилася найбільша кількість співробітників РСІ – 25 осіб (по п'ять інспекторів у кожному). Також існувало шість повітових уповноважених РСІ 2-го розряду (Верхньодніпровський, Новомосковський, Павлоградський, Балтський, Первомайський та Тираспольський), в штатах яких було сконцентровано 18 інспекторів (по три особи при кожному). Окрім цього також серед південноукраїнських контрольних установ діяло вісім повітових уповноважених РСІ 3-го розряду (Кам'янський, Амуру-Нижньодніпровський, Нікопольський, Дніпровський, Вознесенський, Велико-Токмакський, Гуляй-Польський та Генічеський фактично), до штатного розкладу яких входила лише одна особа уповноваженого, котрий одночасно був і головою повітового БСЗ. Території ж не згаданих у переліку 1-3 розрядів Одеського, Миколаївського, Запорізького та Катеринославського повітів потрапили до юрисдикції відповідних губ. РСІ, оминаючи тим самим повітову ланку органів РСІ [28, арк.2-4].

З липня 1922 р. по серпень 1923 р. на теренах Радянської України діяв Наркомат Робітничо-селянського державного контролю (далі – НК РСДК), завдання якого суттєво відрізнялися від завдань колишньої РСІ (такі зміни були викликані насамперед переорієнтацією народногосподарського комплексу Радянської України на Неп). У зв'язку з такими кардинальними змінами протягом другої половини 1922-сер. 1923 рр. місцеві органи Державного контролю (далі – ДК) зазнали нового великого структурно-

штатного скорочення. Нове реформування пройшло у жовтні 1922 р., коли кількість українських губерній була скорочена з 12 до 9, що, в свою чергу, призвело до логічного скорочення кількості губ. ДК до дев'яти [38, арк.68 зв.]. Кількість державних контролерів Радянської України у жовтні 1922 р. скоротилася всього лише до 404 осіб, а масові органи сприяння РСІ взагалі були розформовані [28, арк.198].

Продовженням “звуження” прав і повноважень державної гілки органів контролю УСРР, згідно з рішенням ВУЦВК, стала ліквідація 7 жовтня 1922 р. Миколаївської та Запорізької губерній, у відповідності з чим Миколаївський та Запорізький губ. ДК були ліквідовані, а їх штати та всі місцеві установи ДК перепідпорядковані Одеському (органи ДК Миколаївщини) та Катеринославському (органи ДК Запоріжжя) губ. ДК. Відтепер в складі Одеської губернії були сконцентровані всі території Одещини, Миколаївщини та Херсонщини (включно з Генічеськом) [29, арк.173]. Губернські контрольні органи останніх склалися відповідно з 41 та 55 державних контролерів [28, арк.196-198]. Тим самим роль місцевих контрольних органів була зведена до проведення всього-на-всього формального нагляду і перевірки, а незаплановані “летючі” інспекційно-ревізійні перевірки колишніх органів РСІ зовсім не використовувалися [20, арк.13, 66].

Миколаївський апарат ДК (очолювався Г.М. Брижовим) складався з 11 співробітників, два з яких вважалися технічним персоналом (кур'єр-сторож та машиністка), а всі інші займалися виключно справою державного контролю [39, арк.3-12]. Але через фінансові негаразди вже 1 лютого 1923 р. штати Миколаївського повітові ДК були на половину скорочені, що, звісно ж, значно обмежило їх можливості та ефективність роботи [40, арк.8].

Згідно з прийнятою ВУЦВК 12 квітня 1923 р. постановою “Про новий адміністративно-територіальний поділ УСРР” у складі дев'яти українських губерній були створені 53 округи, котрі, в свою чергу, поділялися на райони (дана система проіснувала до серпня 1925 р.) [41, с.1245]. У відповідності з реформою в межах Одеської губернії знаходилися Одеський, Балтський, Миколаївський, Первомайський та Херсонський округи [42, арк.22 зв.]. Зважаючи на це в межах Північного Причорномор'я в зазначений період функціонували Одеський губ. ДК та Миколаївський окружний ДК (при цьому останній мав певного роду автономію по відношенню до Одеського губ. ДК). Проіснувавши у такому статусі рік, вже на початку жовтня 1923 р. Миколаївський окр. ДК через нездатність держбюджету утримувати його “роздуті” штати був ліквідований [43, арк.64].

У інших 10 округах контрольньо-ревізійною роботою займалися не власні округові контрольні установи, а відповідні губернські установи шляхом організації тимчасових спеціальних оперативних виїзних груп, котрі частіш за все склалися з п'яти державних контролерів. Загалом же станом на липень 1923 р. лише у органах ДК Одещини та Катеринославщини працювало близько 150 державних контролерів, що становило 30% від всього особового складу місцевих органів ДК (від 512 контролерів) і 12% від всіх контрольних працівників УСРР (від 1232 контролерів) [44, арк.1 а-14].

Таким чином, протягом 1921-1923 рр., до специфічних рис, які простежувалися у діяльності регіональних органів Робсельінсу на Півдні України, було: по-перше, функціонування вузькоспеціалізованих галузевих РСІ, котрі звітувалися безпосередньо перед Москвою, а, по-друге, постійні суперечки між керівництвом місцевих установ РСІ та спеціалізованими інспекціями РСФРР щодо юрисдикції та сфер контрольної діяльності; по-третє, повномасштабне скорочення контрольньо-інспекційних кадрів через фінансові негаразди.

Джерела та література

1. Кульчицький С.В. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.) / С.В. Кульчицький. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с.
2. Фролов М.О. Компартино-радянська еліта в УСРР (1917-1922 рр.): становлення і функціонування / М.О. Фролов. – Запоріжжя : Прем'єр, 2003. – 448 с.
3. Положение о Рабоче-крестьянской инспекции // Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства: Систематический сборник важнейших декретов (1917-1920 гг.). – М. : Изд-во Наркомата Юстиции РСФСР, 1920. – С. 255-256.
4. Ротт А. Основні етапи розвитку Робітничо-селянської інспекції / А. Ротт. – Х. : ДВОУ “Пролетар”, 1931. – 61 с.
5. Гусев К.В. Краткий очерк истории органов партийно-государственного контроля в СССР / К.В. Гусев. – М. : Мысль, 1965. – 104 с.
6. Коняев А.И. Государственный контроль в первые годы Советской власти / А.И. Коняев // История СССР. – 1964. – №1. – С. 30-51.
7. Чугунов А.И. Становление и развитие социалистического контроля / А.И. Чугунов. – М. : Знание, 1974. – 64 с.
8. Воскресенская Н.А. В.И. Ленин – организатор социалистического контроля / Н.А. Воскресенская. – М. : Советская Россия, 1968. – 277 с.
9. Потарикіна Л.Л. З історії органів контролю УРСР / Л.Л. Потарикіна. – К. : Наукова думка, 1966. – 159 с.
10. Потарикіна Л.Л. Ленінські принципи державного контролю / Л.Л. Потарикіна. – К. : Наукова думка, 1969. – 123 с.
11. Маймескулов Л.Н. Организация и деятельность рабоче-крестьянской инспекции Украины в 1919-1920 годах / Л.Н. Маймескулов. // Правоведение. – 1965. – № 3. – С. 162-167.
12. Карпенко Н.Ф. Краткий очерк истории органов народного контроля Днепропетровщины (1917-1974 гг.): Учебное пособие / Н.Ф. Карпенко. – Днепропетровск.: Изд-во Днепропетровского гос. ун-та, 1974. – 114 с.
13. Рабенчук О.П. Робсельінспекція УСРР як інструмент політики партії більшовиків у сфері культури (1920-1934 рр.): дис... кандидата іст. наук: 07.00.01 “Історія України” / Олег Петрович Рабенчук. – К., 2004. – 241 с.
14. Кисіль Ю.І. Робітничо-селянська інспекція України та бюрократизація держапарату: підсумки та уроки діяльності (20-30-і рр.): дис... кандидата іст. наук: 07.00.02 “Історія України” / Юрій Іванович Кисіль. – Х., 1994. – 207 с.

15. Канищев Г.Ю. Документи робітничо-селянської інспекції Харківщини 1920-1934 рр. як історичне джерело: дис... кандидата іст. наук: 07.00.06 "Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни" / Григорій Юрійович Канищев. – Дніпропетровськ, 2003. – 220 с.
16. Перепилиця Г.М. Діяльність робітничо-селянської інспекції в 20-30-х роках ХХ ст. / Г.М. Перепилиця, О.В. Демешко // Наукові записки з історії України: Збірник статей. – Вип. 8. – К. : Хрещатик, 2001. – С. 69-77.
17. Общий обзор организационной деятельности Народного комиссариата Рабоче-крестьянской инспекции УССР за 1920 год. – Х. : 4-я Советская типография, 1921. – 14 с.
18. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ (далі – ЦДАВОВ України). – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 68.
19. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 74.
20. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 286.
21. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 15.
22. Боган С.М. Повстанський рух в Одеській губернії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / С.М. Боган. – Одеса, 2004. – 20 с.
23. Центральний державний архів громадських об'єднань України, м. Київ (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 617.
24. Дмитрієнко М.Ф. Зміни у адміністративно-територіальному устої України в 1919-1920 рр. / М.Ф. Дмитрієнко // Український історичний журнал. – 2004. – №1. – С. 43-51.
25. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 77.
26. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 295.
27. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 65.
28. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 200.
29. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 64.
30. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 5. – Спр. 814.
31. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 270.
32. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 76.
33. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1424.
34. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 294.
35. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 58.
36. Обязательное постановление Екатеринославского губернского исполкома по отделу Рабоче-крестьянской инспекции // Официальный бюллетень Екатеринославского губернского исполкома. – 1922 г. – 27 января (№1). – С. 4.
37. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 292.
38. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1828.
39. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 817.
40. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 821.
41. Про новий адміністративно-територіальний поділ УСРР // ЗУ УСР. – 1923. – №45. – ст. 564. – С. 1245-1247.
42. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1996.
43. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 767.
44. ЦДАВОВ України. – Ф. 539. – Оп. 1. – Спр. 765.

Nosik M.O. The formation of the state branch of control in Southern Ukraine (1920-1923)

This article describes the initial phase of the government surveillance of the Southern Ukraine. The article also highlights the specific features that clearly characterize the features of formation and activities of the Worker 'and Peasants' Inspection in 1920-1923 years in the Odessa, Mykolayiv and Kherson region prior to their association with the party branch of the supervising authorities. The emphasis is also on the specific characteristics of Southern Ukrainian authorities to control the political center and local specialized inspections. For the first time in the scientific circulation data is entered on the size and structural organization of regional control bodies specified period in the Southern Ukraine.

Key words: *state control, the Workers and Peasants Inspection, specialized inspections, the Black Sea Inspection, South District Inspection of Communications, Nicholas test inspection, the Bureau of complaints and allegations.*

Носик М. А. Формирование государственной ветви органов контроля на Юге Украины (1920-1923 гг.)

Освещается начальный этап деятельности органов государственного контроля на Юге Украины. Также в статье освещаются специфические черты, которые ярко характеризуют особенности становления и деятельности органов Рабоче-крестьянской инспекции Одешчины, Николаевщины и Херсонщины до их объединения с партийной ветвью органов контроля. Внимание акцентируется на специфике взаимоотношений южноукраинских органов контроля с политическим центром и местными ведомственно-отраслевыми инспекциями. Впервые в научный оборот вводятся данные о численности и структурной организации региональных органов контроля указанного периода на Юге Украины.

Ключевые слова: *государственный контроль, Рабоче-крестьянская инспекция, специализированные инспекции, Черноморская РКИ, Южная окружная РКИ путей сообщения, Николаевская поверочная инспекция, Бюро жалоб и заявлений.*